

ИСТОРИСКИ ОСВРТ НА ПОСЕБНИОТ ОБРАЗОВЕН СИСТЕМ ВО Р. МАКЕДОНИЈА И Р. ТУРЦИЈА

Нергис Рамо Акџун

Здружение на владини болници, Чанаккале, Република Турција
nergis_ramo@yahoo.com

Ристо Петров

УКИМ, Филозофски факултет – Скопје, Институт за Дефектологија, Република Македонија
risto.petrov@yahoo.com

Александра Каровска Ристовска

УКИМ, Филозофски факултет – Скопје, Институт за Дефектологија, Република Македонија
aleksandrak@fzf.ukim.edu.mk

Горан Ајдински

УКИМ, Филозофски факултет – Скопје, Институт за Дефектологија, Република Македонија
goran@fzf.ukim.edu.mk

УДК: 37(497.7) (091)
37(560) (091)

Апстракт

Организираната општествена грижа за лицата со посебни образовни потреби во Р. Македонија, изразена преку заштита, образование и рехабилитација, започнува по Втората светска војна. Пред тоа, на територијата на денешна Р. Македонија не постоело организирано образование и рехабилитација за децата со посебни образовни потреби. Во Р.Турција во Отоманскиот период се придавало големо значење на лекувањето и третманот на лицата со попреченост. Во овој труд, ги анализираме историските податоци за посебните основно образовни системи за пет категории на попреченост; интелектуална попреченост, оштетување на видот, оштетување на слухот, телесна инвалидност и аутизам во Македонија и Турција. Целта на нашето истражување беше да направиме историски преглед на посебниот систем на образование за сите категории на попреченост, во двете земји. Оттука, главното истражувачко прашање гласи: Во која од двете земји посебните училишта имаат подолга традиција? Со цел да добиеме одговор на ова прашање, поставивме пет подпрашања поврзани со категоријата на попреченост и државата. Резултатите покажаа дека Р.Турција има подолга традиција за едукација на деца со посебни образовни потреби од три категории на попреченост: оштетен вид, оштетен слух и аутизам, додека за децата со интелектуална и телесна попреченост, во Р.Македонија третманот е порано организиран. Ова квалитативно истражување има теоретски, компаративен и дескриптивен карактер. Го употребивме методот на дескриптивна и компаративна анализа. Како техника во квалитативно истражување, избравме анализа на документација на податоци добиени од релевантни институции. Сите податоци ги анализираме според истражувачките прашања, поставувајќи соодветни заклучоци и сугестии.

Клучни зборови: историски осврт, посебен образовен систем, Република Македонија, Република Турција.

Вовед

Посебното образование се смета за релативно нова појава. Историски гледано, лицата со попреченост биле често сместувани во болници, установи или други институции кои нуделе елементарно образование или пак воопшто не се применувал никаков тип на едукација. Еден од првите посебни училишта во светот е националниот институт *des Jeunes Aveugles* во Париз, основан во 1784 год. Тоа било првото училиште во светот за образование на слепи ученици (Turnbull, 2002). Првото училиште во Велика Британија, за глуви е основано 1760 година во Единбург од страна на Thomas Braidwood (Turnbull et al. 2007).

Методи на истражување

Предметот на нашето истражување е историскиот осврт за образованието на учениците со посебни образовни потреби во посебните училишта во Македонија и Турција. Проблемот на истражување е **контекстуален**. Основната цел беше да направиме историски преглед на посебниот систем на образование за сите категории на попреченост во двете земји. Според карактерот, истражувањето е **квалитативно** и: **теоретско** - бидејќи до сознанијата дојдовме по пат на анализа; **компаративно** - бидејќи ги анализиравме историските податоци преку проучување на разликите и сличностите во две држави, **дескриптивно** – бидејќи настојувавме квалитативно да го опишеме минатото и првите почетоци на посебниот основно-образовен систем во двете земји.

Нашето главно истражувачко прашање е: Во која од двете земји посебните училишта имаат подолга традиција? За да обезбедиме одговор на ова прашање, поставивме пет потпрашања поврзани со категоријата на попреченост и државата:

1. Кога започнало образованието на децата со интелектуална попреченост во Македонија и Турција?
2. Кога се отворени првите училишта за децата со оштетен вид од Македонија и Турција?
3. Кои се почетоците на образование за децата со оштетен слух во Македонија и Турција?
4. Кога започнала едукацијата на децата со телесна инвалидност од Македонија и Турција?
5. Од кога датираат почетоците за образование на децата со аутизам во Македонија и Турција?

Истражувачките методи кои ги употребивме за потребите на нашето истражување беа: метод на дескриптивна анализа и метод на компаративна анализа.

Како техника, применивме анализа на документација на податоците добиени од релевантни институции. За потребите на ова истражување беше употребен следниот примерок од документи за содржинска анализа: Официјална документација, Училишна документација и Податоци добиени од стручна литература и интернет ресурси.

Резултати

Организираната општествена грижа за лицата со **интелектуална попреченост** во **Република Македонија** започнува по Втората светска војна. Пред тоа, на територијата на денешна Република Македонија не постоело организирано образование и рехабилитација за овие деца. Постоеле само две одделенија за „деца со пречки во психичкиот развој“ во Скопје, и едно одделение во Куманово.

Според Ајдински Љ. и Андреевски В. (2001), првиот организиран воспитно-образовен тренинг на децата со интелектуална попреченост кај нас датира од почетокот на учебната 1950/1951 год. Во „Заводот за дефектни деца“, кој изникнал од поранешниот „Дом за глувонеми деца“, лоциран во село Петровец крај Скопје, каде се наоѓале и одделни случаи на деца со интелектуална попреченост. Тие биле со различен степен, од лесна до умерена попреченост.

Вториот чекор во диференцирањето на едукативниот процес започнува со формирање на специјални паралелки за деца со интелектуална попреченост при редовните основни училишта. Така, во учебната 1953/54 год. била формирана првата специјална паралелка при редовното основно училиште „Коле Канински“ - Битола.

Третата фаза започнува со почетните напори за создавање на целосен систем на заштита и рехабилитација на децата со интелектуална попреченост, врз основа на студиски проучувања кај нас и во светот, направени од страна на Љупчо Ајдински. Во оваа фаза, што започнува во шеесеттите години, биле направени првите практични зафати за целосно следење, поврзување и унапредување на процесот на заштита и рехабилитација на децата со интелектуална попреченост, со основањето на првите „Специјални училишта за лесно ментално ретардирани деца“ и „Заводот за рехабилитација на умерено ментално ретардирани деца“. Во овој временски период било формирано и првото специјално основно училиште во Македонија, „Марко Цепенко“, Прилеп, во учебната 1966/67; потоа специјалното основно училиште „Макаренко“, Битола, во учебната 1967/68; во Скопје СОУ „Иднина“ во учебната 1971/72 и СОУ „Д-р. Златан Сремец“ во учебната 1972/73; и во Велес СОУ „Маца Овчарова“ во учебната 1972/73 година.

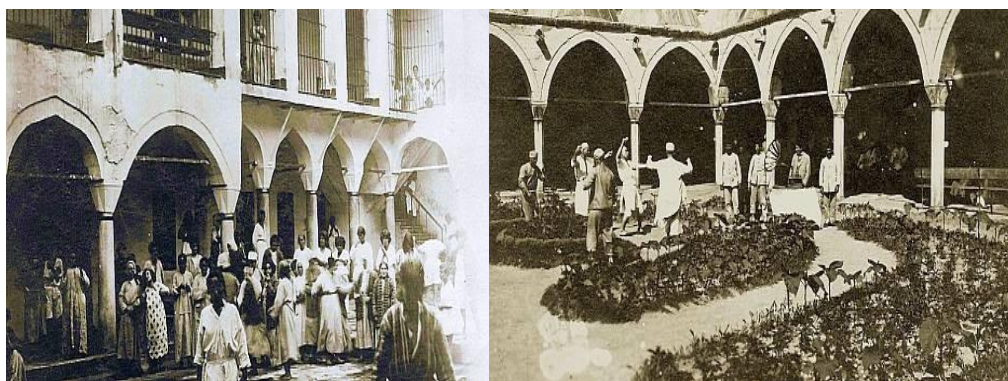
Во 1962 година, Извршниот совет на РМ донесува решение со кое се отстапува дел од Заводот за „тешко психички заостанати деца“ - Демир Капија, при што како клон на тој завод започнала да работи установата за „тешко дебилни и лесно имбецилни деца, односно умерено ретардирани деца“ – Драчево (слика 1). Така, во 1963 година се започнало со адаптација на просториите во заводот во с. Драчево за да се наменат за рехабилитација на децата со умерена интелектуална попреченост.

Слика 1. Старата зграда каде што Заводот почнал со работа

Во декември 1965 година, била подготвена „Идејна и инвестициска програма со идеен проект за Заводот за рехабилитација на деца и младинци - Скопје“, подготвена од проф. д-р Љупчо Ајдински. Овој завод функционира и денес под називот - Завод за рехабилитација на деца и младинци - Скопје, во кој се згрижуваат, едуцираат и работно оспособуваат деца и младинци со умерена и тешка интелектуална попреченост.

За **Република Турција**, според податоците од S. Balci (2013), неколку документи потврдуваат дека во Отоманскиот период се придавало големо значење на лекувањето и третманот на интелектуалната попреченост. Во истиот период, кога во Европа за интелектуалната попреченост се сметало дека „во детето има ѓавол“, во Отоманската Империја душевните заболувања и интелектуалната попреченост биле третирали со музика и вода. Во Отоманската ера имало и посебни институции за „згрижување и третирање“ на лицата со душевни заболувања и интелектуална попреченост, наречени „Бимархане“ (Bimarhane). Значењето на зборот „Бимархане“ се менува со текот на времето во „Тимархане“ (Timarhane), што во буквален превод би значело „лудница“, за подоцна да станат „душевные болници“, што може да се прифати како единствениот период кога згрижените лица биле подложени на терапија (слика 2).

Слика 2. Topkapı Bimarhane (1873 - 1927)

Во отоманските списи можат да се најдат имињата на најпознатите „Бимархане“ од тој период:

- Изградена во најславниот период на империјата, од страна на познатиот архитект Мимар Синан во Истанбул, која и ден-денес е во добра состојба, болницата Хасеки (Haseki Hastanesi), 1538 - 1550 год.
- Познати болници на Отоманската Империја, каде што биле третирани сите видови на „ментално болни лица“, се Медицинското училиште и болница во Сулејмановиот комплекс (Süleymaniye Külyesi'ndeki Şifahane ile tıp medresi), 1550-1557 год., како и болницата „Атик Валиде“ (Atik Valide), 1583 - 1587 год.
- Болницата на Бајазит Втори во Едрене (II. Bayezid Darüşşifası), каде што првпат со помалку персонал се обезбедува поголема ефикасност. Оваа болница била една од централните, и за тоа време многу напредна болница. Се смета дека уште во XVII - XIX век, по својата структура била една од најдобрите болници.

Што се однесува до организирана заштита и едукација на децата со интелектуална попреченост, првиот податок датира од 1957 год., кога е донесен законот бр.6972 или „Закон за заштита на децата кои имаат потреба“. Во 1960 година, првпат Министерството за образование на Република Турција отвора посебни паралелки при редовните основни училишта, за „деца кои можат да се едуцираат“. Една година подоцна, 1961, образованието за децата со посебни потреби законски се регулира преку Законот за основно образование бр. 222 член 12. Следниот податок (Ş. Karahisar, 2013) од 1985 година, покажува дека имало 517 посебни паралелки со вкупно 685 деца, кои биле вклучени во воспитно-образовниот процес „сè додека не го постигнат својот капацитет“.

Сè до 1960 год., коефициентот на интелигенција под 50, се сметал за попреченост која треба да биде третирана како медицински проблем; токму затоа програмите за обука биле исклучени. Во Република Турција првото Здружение за заштита на „децата кои можат да се едуцираат“ било основано од страна на Makbule Olçen, а се однесувало на сите деца со коефициент на интелигенција под 50. Во меѓувреме, со откривањето на важноста на раната едукација, во 1978 година, е предвидено децата да имаат право на организирани образовни услуги уште на возраст од 3 години. Во 1985 година, Министерството за образование на Република Турција донело одлука сите „деца кои можат да се едуцираат“ да бидат вклучени во програмата за обука (M. Olçen, 2005).

Ако го земеме предвид само организираниот воспитно-образовен процес за децата со интелектуална попреченост, можеме да забележиме дека Република Македонија има 7 години подолга традиција на едукација на овие деца. Првите посебни паралелки во Република Македонија се појавуваат уште во учебната 1953/1954 год, додека во Р. Турција истите паралелки првпат се отвораат дури во учебната 1960/1961 год. Денес во оваа земја има вкупно 178 државни и приватни училишта за деца со интелектуална попреченост.

Организираниот третман на децата со **оштетен вид во Република Македонија**, (Ајдински; Андреевски, 2001) практично започнува во 1950 година кога биле собрани десетина слепи деца во „Заводот за дефектни деца“ - Скопје, кој во 1951 година се преселил во Битола. Во учебната 1951/1952 година, во Заводот била формирана паралелка за слепи ученици која работела сè до 1954 година. Извршниот совет на НРМ на 6.10.1954 год. го основал Училиштето за слепи деца - Скопје. Во 1959 год. бил отворен Заводот за работно и професионално оспособување на слепите младинци во с. Драчево - Скопско. Функционирањето на двете установи за слепи, одвоени една од друга, се покажало како неекономично па во 1962 година, двете установи, Училиштето за слепи -Скопје и Заводот за професионално, односно работно оспособување - Драчево, се интегрирале во една установа - Завод за слепи деца и младинци - Скопје.

Со решение на Извршниот совет, во 1967 година, името се сменило во „Завод за деца и младинци со оштетен вид“, со што се проширила дејноста на Заводот со едукативна и професионална рехабилитација и на слабовидните деца и младинци. Денес оваа институција е позната како државно училиште за рехабилитација на деца и младинци со оштетен вид „Димитар Влахов“ – Скопје.

За **Република Турција** се претпоставува дека првото училиште за слепи лица било отворено уште во 1899 година (S. Balci, 2013) кога со цел да се обезбеди основно образование за децата „чиј очи не гледаат“, бил отворен еден оддел во Истанбулската школа за трговија. Еден отсек од оваа школа за трговија, учествувал во обуката на слепи ученици. Во 1910 година, Албер Карамона, Евреин од Измир, отворил специјално училиште за глуви и неми деца. Подоцна, во 1927 година, Министерството за здравство го презема училиштето и во истото отвора оддел за образование на слепи деца, а во 1951 година, со училиштето се поврзува Министерството за образование, кога училиштето за глуви останува во Измир, а училиштето за слепи се одвојува во Газиантеп.

Првиот чекор кон образованието на лицата со оштетен вид бил по наредба на Мустафа Кемал Ататурк, кога во 1925 година во Измир, ги вградил темелите на Организацијата на глуви, неми и слепи лица. Овие Организации по квалитетот се смета дека никогаш не претставувале вистински специјални училишта (M. Özyürek, A. Koçak, 1995).

Со цел организација на образованието за лицата со посебни потреби во Турција, од Министерството за образование го поставиле на задача Митхат Енч (Mithat Enç), кој бил испратен на едукација во САД. По завршениот Факултет за психологија и образование на лицата со попреченост, тој се вратил во Турција и вовел голем број измени; наместо да ја затвори Институцијата за глуви, неми и слепи лица во Измир, тој оваа институција ја преименувал во Училиште за глуви деца во Измир, додека училиште за слепи деца отворил во Анкара. Така, во 1951 година, започнало со настава Училиштето за слепи деца во Анкара (кое постои и денес, под називот Основно училиште за деца со оштетен вид „Митхат Енч“), кое е отворено за организирано образование на лицата со оштетен вид во Турција, и се смета за првото специјално училиште, во вистинска смисла на зборот (D. Çağlar, 1979). Денес во Република Турција има околу 15 основни училишта за деца со оштетен вид. Покрај тоа, има многу ученици со оштетување на видот кои се вклучени во редовното образование со процесот на инклузија.

Првата установа за работа со лица со **оштетен слух** во **Република Македонија** е основана на 20. 2. 1949 година под назив „Дом за дефектни деца“, со седиште во село Петровец – Скопско (слика 3). Овој Завод претставува прва социјална установа во Македонија, како никулец на македонската дефектологија. Бидејќи, тоа претставува не само почеток на школување на глумите, туку и почеток на дефектолошката теорија и практика во земјата (Љ.Ајдински, 2014).

Зградата на училиштето за глуви ученици во с. Петровец-Скопско

Слика 3. Зградата на училиштето за глуви ученици

Почнувајќи како дом со социјално-заштитен карактер, условите за живот во Заводот биле тешки. Поради оддалеченоста од градот биле формирани два дела: училиште и интернат. Наставата во ова училиште започнала на 16 октомври 1950 година. Во истата година било формирано и посебно прифатилиште за слепи деца. Со одлуката на Министерството за социјални грижи, тие се спојуваат во една установа под назив „Завод за дефектни деца“, назив под кој работеле сè до декември 1955 година, кога Извршниот совет го менува името во „Завод за рехабилитација и корекција на говорот“ т.е. само установа за глуви и наглуви деца. Поради оддалеченоста на интернатот од училиштето и лошите услови за работа, Министерството за социјални грижи во јуни 1951 година донесува одлука за преселување на Заводот во Битола, во зградата на некогашниот француски колеџ. Истовремено се отворале и нови институции за лица со оштетен слух во цела Македонија, како на пример: Стручното занаетчиско училиште за глуви младинци и Фонијатриско-аудиолошкиот центар во Скопје (Љ.Ајдински, В.Андреевски, 2001). Заводот продолжува со работа под името „Завод за рехабилитација на деца со оштетен слух - Кочо Рацин - Битола“. Учебната 2013/2014 год. Заводот ја проширува својата дејност и се преименува во Завод за рехабилитација на деца со оштетен слух, говор, глас и други проблеми во развојот „Кочо Рацин“- Битола, назив под кој работи и денес.

За **Република Турција** постојат документи кои потврдуваат дека уште во XV век, во османлиските сараи, систематски се користел знаковниот јазик. Истражувањата на М. Miles (2000), покажуваат дека глумите лица работеле како служители во сарајот, бидејќи не можеле да слушнат кога се зборувало за доверливи државни работи. Подоцна и султаните го користеле знаковниот јазик, со што гестот автоматски станал јазик за лицата кои се на високи позиции. Немите лица, пак, во таа средина, успеале да станат експерти за гест. Во описите за отоманската династија (J. Freely, 2000) за време на владеењето на Селим IV, се спомнува дека во сарајот имало глуви лица насекаде. Тие имале право да влегуваат во собите без најава или дозвола. Дури и сопругите на султанот и другите жени, соработувале со глуви - неми жени или девојки со цел да го научат знаковниот јазик.

Образованието на глумите лица во Република Турција започнува со Трговското училиште (Ticaret Mektebi) во Истанбул, уште во 1889 година. Во 1912 година, учениците биле префрлени во посебна установа (Darülaceze). Второто училиште било отворено 1923 година во Измир. Во 1944 година, од страна на едно здружение, било отворено третото училиште, како Специјално училиште за глуви и неми - Истанбул. Во 1990 година, во цела

Турција имало 28 училишта за глуви деца и 2 училишта за деца со тешка загуба на слухот, денес оваа бројка достигнува до 49 основни училишта за деца со оштетен слух.

Во **Република Македонија** долго време не постоела установа за рехабилитација на деца со **телесна инвалидност** на помала возраст, па затоа тие биле сместувани во разни медицински установи. Респектирајќи ги ваквите потреби, во Македонија биле направени првите обиди за образование во Костозглобната болница - Охрид, во ортопедската клиника при медицинскиот факултет во Скопје и во Заводот за медицинска рехабилитација - Скопје, уште од 1963 година. Додека биле на лекување во болницата во Охрид или во Заводот во Скопје се организирано изведување на основно образование за децата од I до VIII одделение. За оние деца и младинци со потешка телесна инвалидност, кои го завршиле лекувањето, а не биле во состојба да го продолжат образованието во редовните училишта, во 1970 година бил основан Заводот за заштита и рехабилитација на тешко телесно инвалидни деца и младинци во Бања Банско –Струмица од страна на основачот на фондацијата „Сју Рајдер“, г-ѓа Рајдер.

Заводот за заштита и рехабилитација „Бања Банско“ - Струмица бил основан на 23. 6. 1971 год. под назив „Дом за тешко физичко-инвалидни лица“. Подоцна Заводот го менува називот во „Завод за заштита и рехабилитација на телесно инвалидни лица „Бања Банско“ - Струмица, назив под кој постои и денес (Љ.Ајдински, В.Андреевски, 2001).

Првиот податок во кој се спомнува едукацијата на лицата со телесна инвалидност во **Република Турција** потекнува од 1961 година, кога во Законот за основно образование, член 12, се истакнува дека „образованието е задолжително и за оние деца кои се во состојба на ментален, физички, духовен социјален недостаток, за кои се предвидува специјално образование и обука“.

Првото училиште за деца со телесна инвалидност било отворено во 1974 год. во Анкара - Aydınlık evler, каде што започнале со образование на 38 деца. Во јуни 1977 година, во ова училиште имало 138 деца. Со нив работеле вкупно 10 наставници. Овие 138 деца биле само 2% од вкупниот број ученици кои имале потреба од посебно образование за деца со телесна инвалидност од цела Турција. Ова е конкретен пример колку во тоа време било занемарено образованието на овие деца. (D.Çağlar, 2004).

Слика 4. Училиштето „Доган Чалар“ во минатото, Анкара, Р. Турција

Денес во Република Турција има само три основни училишта за едукација на деца со телесна инвалидност: Turhal во Токат - Црно Море, Doğan Çağlar - Анкара и Yeşil Düzce- Болу.

За жал, не можевме да најдеме официјални податоци за третманот на лицата со аутизам во Република Македонија, во минатото. Децата со аутизам се образуваат заедно со децата со интелектуална попреченост во посебните основни училишта и паралелки. Последните неколку години во ПОУ „Д-р Златан Сремац“ се организирани две посебни паралелки за деца со аутизам. Меѓутоа, почетоците од организирано образование на деца со аутизам во Република Македонија датираат неколку години порано. Во учебната 2006/2007 година во Струмица, во рамките на редовното основно училиште „Сандо Масев“, започнува со работа Секторот за образование на ученици со аутизам. Покрај Струмица, паралелки за деца со аутизам во изминативе години се отворени и во Штип и Битола. Во 2013 беше отворен првиот Центар за аутизам, од страна на Министерството за труд и социјална политика. Центарот функционира како организациски дел на Центарот за социјална работа на Град Скопје. Една година подоцна е отворен уште еден Центар за аутизам во Штип.

Единствените историски податоци кои успеавме да ги најдеме од Doç.Dr Binyamin Birkan за Република Турција покажуваат дека децата со аутизам во оваа земја, се до 1999 година се едуцирале во посебните училишта за децата со интелектуална попреченост. Во 1999-2000 стапил во сила проектот „Образовна практика за децата со аутизам“. Целта на овој проект била сите деца на возраст од 3 до 15 години да добијат соодветна обука во согласност со нивните потреби. Веќе следната година започнува функционирањето на зависни центри за едукација на децата со аутизам, што значи дека овие Центри во тој период немале право на донесување сопствени одлуки за образовниот процес, но по некоја година, сите Центри станале независни.

Дискусија

Со анализа на податоците во табелата, можеме да забележиме дека Република Македонија предничи во однос на времето на креирање организиран воспитно-образовен систем за децата со интелектуална попреченост и за децата со телесна инвалидност, но за останатите категории Република Турција е во поголема предност.

Историски осврт за деца со	Македонија	Турција
интеле. Попр.	1950/1951	1960/1961
оштетен вид	1951/1952	1899/1900
оштетен слух	1949/1950	1889/1890
телесна инвалидност	1963/1964 (1971/1972)	1974/1975
Аутизам	2006/2007	1999/2000

Податоците од Република Турција покажуваат дека отворениот оддел во Истанбулската школа за трговија учествувал во обуката на слепи ученици. Исто така, и за училиштата за деца со оштетен слух, податокот од 1899 година е проследен со објаснувањето

„Образование на глувите лица во Трговското училиште“. За овие две категории на попреченост разликата помеѓу Македонија и Турција е 52, односно 60 години, што претставува навистина голема разлика и долг период потребен за организирање едукација на децата со оштетен вид и оштетен слух во Република Македонија.

За децата со телесна инвалидност првите обиди за образование се направени во 1963 година на неколку клиники во Охрид и Скопје во кои на подолг период на лекување престојуваат деца. Заводот за заштита и рехабилитација во „Бања Банско“ започнува со работа во учебната 1971/1972 година.

За децата со аутизам, разликата во времето на започнување организиран едукативен процес, помеѓу овие две земји е 6-7 години, доколку времето на отворање на првата посебна паралелка за деца со аутизам го сметаме како организирање на процес на едукација за оваа категорија.

Така, за ова истражувачко прашање можеме да заклучиме дека ***Република Турција покажува подолга традиција за едукација на децата од три категории на попреченост: оштетен вид, оштетен слух и аутизам, додека за децата со интелектуална и телесна попреченост, во Република Македонија третманот е порано организиран.***

Заклучок

Од историскиот преглед на посебните училишта, забележавме дека Република Турција има подолга историја на организиран едукативен систем за децата со пречки во развојот. Интересно е што во минатото не се сметало дека децата со интелектуална попреченост поседуваат какви било можности за образование, и процесот на образование за „децата кои можат да се едуцираат“ (под што најверојатно се подразбира „лесна интелектуална попреченост“) започнува дури во 1960/1961 година. Тоа е за 60 години подоцна од времето на организирање образовни системи за другите категории на попреченост во оваа земја, и 7 години подоцна од првиот организиран систем за овие деца во Република Македонија. За категориите „деца со оштетен вид“ и „деца со оштетен слух“, разликата помеѓу Турција и Македонија е 52, односно 60 години, во корист на Турција, како и за децата со аутизам додека за периодот на организирање посебен образовен процес за децата со телесна инвалидност, разликата е во корист на Република Македонија. Преку анализата на историскиот развој од целосна занемареност преку хоспитализација, па сè до посебни училишта и установи, забележуваме дека ***образованието за децата со посебни образовни потреби има подолга традиција во Република Турција за три категории на попреченост, освен за децата со интелектуална и телесна попреченост за кои Република Македонија започнала со имплементација на посебниот воспитно-образовен систем пред Турција.***

Литература

1. Ајдински, Љ., Андреевски, В. (2001). *50 години Заштита, Рехабилитација, Воспитание и Образование на Лицата со пречки во развојот во Република Македонија*. Сојуз на дефектолозите на Република Македонија и Филозофски факултет - Институт за дефектологија, Скопје.
2. Ајдински, Љ. (н.д). Преземено 2014. *Кон развојот на институционалната заштита, рехабилитација и образование на хендикепираните лица во Македонија*. Дефектолошка теорија и практика: [http://jser.fzf.ukim.edu.mk/pdf%202000%20DTP%203-4/1 182Ajinski%20Ljupco.pdf](http://jser.fzf.ukim.edu.mk/pdf%202000%20DTP%203-4/1%20182Ajinski%20Ljupco.pdf)
3. Balci, S. (2013) *Osmanlı Devletinde Engelliler ve Engelli Eğitimi: Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi*. Libra Kitap, İstanbul.
4. Karahisar, Ş. (2013). Retrieved 2014. *Zihinsel Özürlü ve Sınıflandırılması*. From Rehberlik ve Araştırma Merkezi. Milli Eğitim Bakanlığı: http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/28/10/965284/icerikler/zihinsel-engelliler_473837.html
5. Miles, M. (2000). Singing in the Seraglio: Mutes, dwarfs and gestures in the Ottoman Court 1500-1700, *Disability and Society*, Vol. 15, No.1.
6. Olçen, M. (2005). *Özürlüler yokuşu*. Ajans Türk, İstanbul.
7. Özyürek, M., Koçak, A. (1995). *Görme Güçlüğünden Etkilenmiş Olan İlkokul Eğitimleri İçin*. Öğretmen Rehberi, Ankara.
8. Turnbull, Ron (2002). "Exceptional Lives: Special Education in Today's Schools (3rd ed.) Merrill Prentice Hall. New Jersey.
9. Tohum Türkiye otizm vakfı. (2012). Retrieved 2013. *Otizm Spektrum Bozukluğu nedir?* From: <http://www.tohumotizm.org.tr/otizm-spektrum-bozuklugu-nedir>
10. Turnbull, H. R., Beegle, R. & Stowe, M.J. (2007). Public policy and developmental disabilities: A 35-year retrospective and a 5-year prospective on the core concepts in disability. In: S. Odom, R.H. Horner, M.E. Snell, & J. Blacher, *Handbook on Developmental Disabilities*, London: Guilford Press.
11. Freely, J. (2000). *Osmanlı Sarayı/ Bir Hanedanlığın Öyküsü*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
12. Çağlar, D. (1979). *Geri Zekalı Çocuklar ve Eğitimi*. Kadioğlu Matbaası, Ankara.
13. Çağlar, D. (2004). *Ortopedik Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, Ankara.